

Lingnåre i Hållnäs

Arkeologi på kulturresevat

Hans Göthberg & Per Frölund

Lingnåre i Hållnäs

Arkeologi på kulturresevat

Hans Göthberg & Per Frölund

Omslagsbild: Vällagda syllstenar i husgrunden A1127, en av husgrunderna i området. Foto: (från S) Hans Göthberg.

Upplandsmuseets rapporter 2010:40
ISSN 1654-8280

Foto: Per Frölund, Hans Göthberg
Planer: Per Frölund, Hans Göthberg
Renritning: Per Frölund

Allmänt kartmaterial: © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/1674

© Upplandsmuseet 2010

Upplandsmuseet, S:t Eriks gränd 6, 753 10 Uppsala
Telefon 018 – 16 91 00. Telefax 018 - 69 25 09
www.upplandsmuseet.se

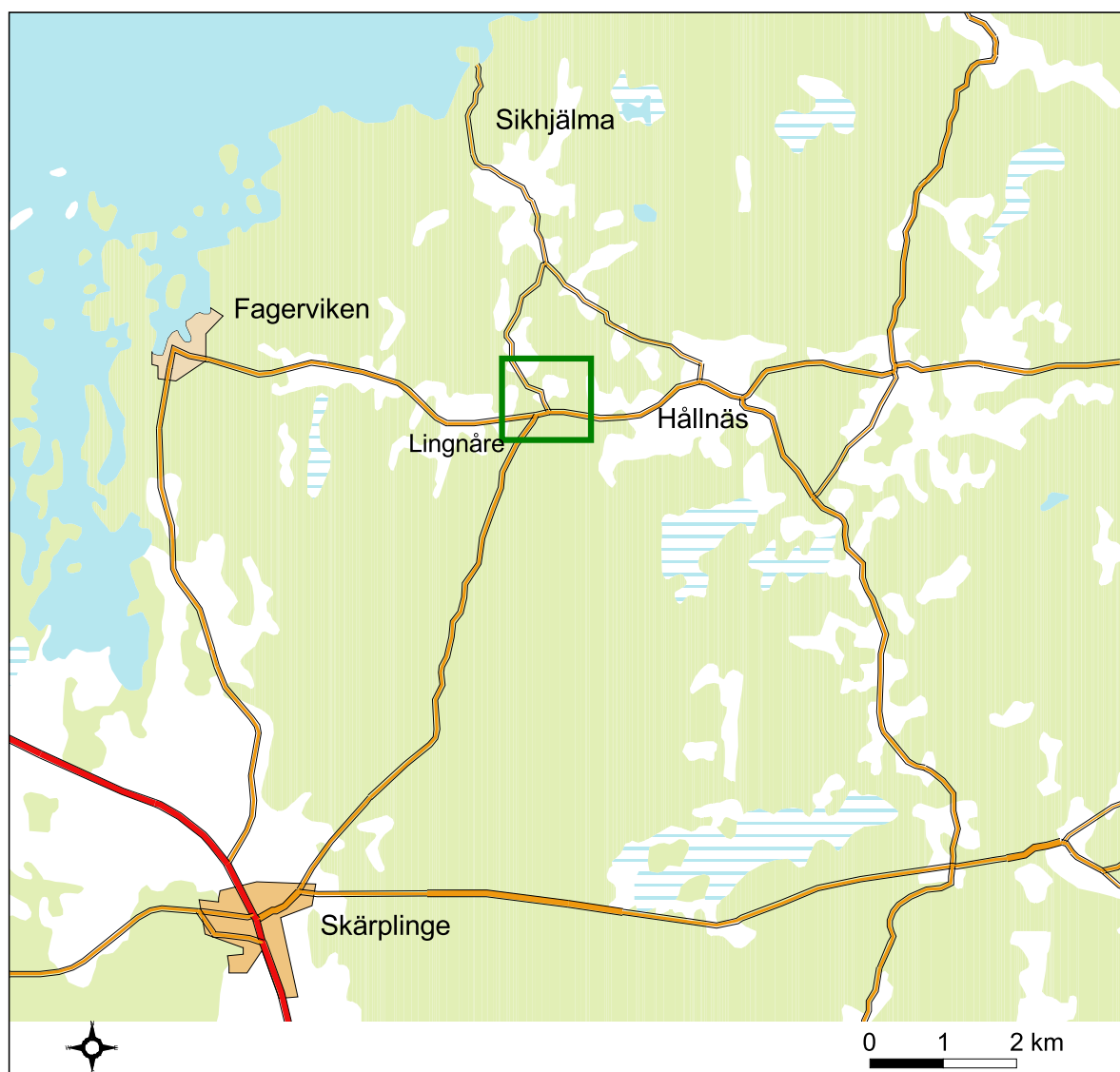
Innehåll

Inledning	6
Syfte och metod	7
Undersökningresultat	8
Inventering och kartering	9
Undersökning	13
Fynd	18
Analyser	18
Tolkning och diskussion	19
Sammanfattning	22
Referenser	23
Arkiv	23
Litteratur	23
Administrativa uppgifter	24
Bilaga 1. Lista arkeologiska objekt	25
Bilaga 2. Lista fynd	28

Inledning

Upplandsmuseets arkeologiska avdelning utförde i september 2010 arkeologiska undersökningar inom och i anslutning till kulturresevatet i Lingnåre, Hållnäs socken, Uppland. Undersökningarna omfattade inventering, kartering och begränsad undersökning. Området ifråga gällde den medeltida delen av Lingnåre, se Broberg 1990. Vidare gjordes en översiktlig inventering och kartering av röjningsrösen och därtill relaterade lämningar norr om det vikingatida Lingnåre. Uppdragsgivare var kulturmiljöenheten vid länsstyrelsen i Uppsala län.

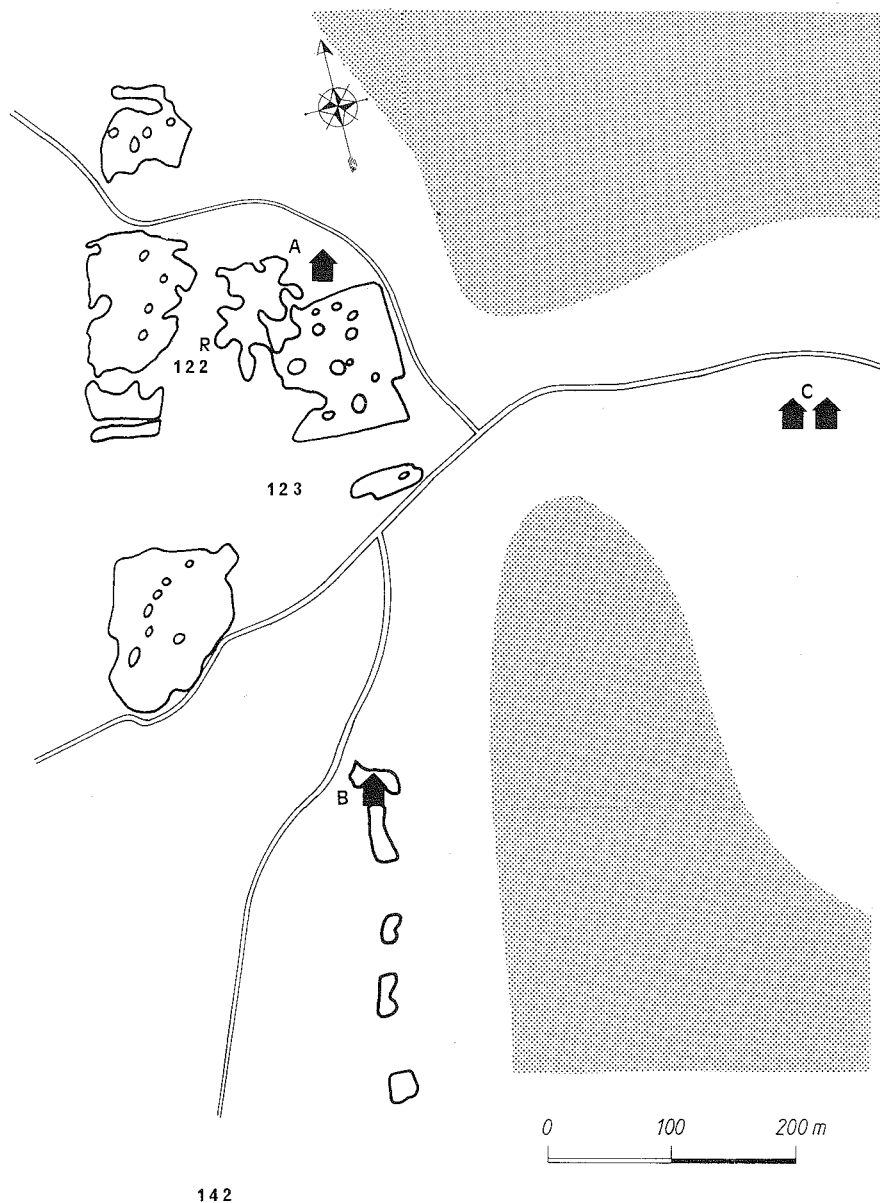

Figur 1. Undersökningen ägde rum i Lingnåre, Hållnäs socken i norra Uppland. Området är markerat med grön ram.

Syfte och metod

Undersökningen syftade till att ge ett bättre kunskapsunderlag för det medeltida Lingnåre. Den medeltida delen av Lingnåre har inte varit föremål för arkeologiska undersökningar av samma omfattning som det vikingatida, trots att ett flertal sannolika fornlämningar föreligger. Under undersökningens gång uttryckte länsstyrelsen även önskemål om karteringen av bl.a. röjningsrösen inom ett hygge i Lingnåres norra del. Syftet var här att söka begränsa eventuella skador från skogsbruket. Ett tredje syftet att anmäla påträffade fornlämningar till FMIS.

Huvudsaklig metod vid undersökningen var okulär besiktning tillsammans med riktad avtorvning samt grävning av mindre provgroppar. Arkeologiska objekt karterades med GPS, GPRS och för hand; de senare har digitaliserats.

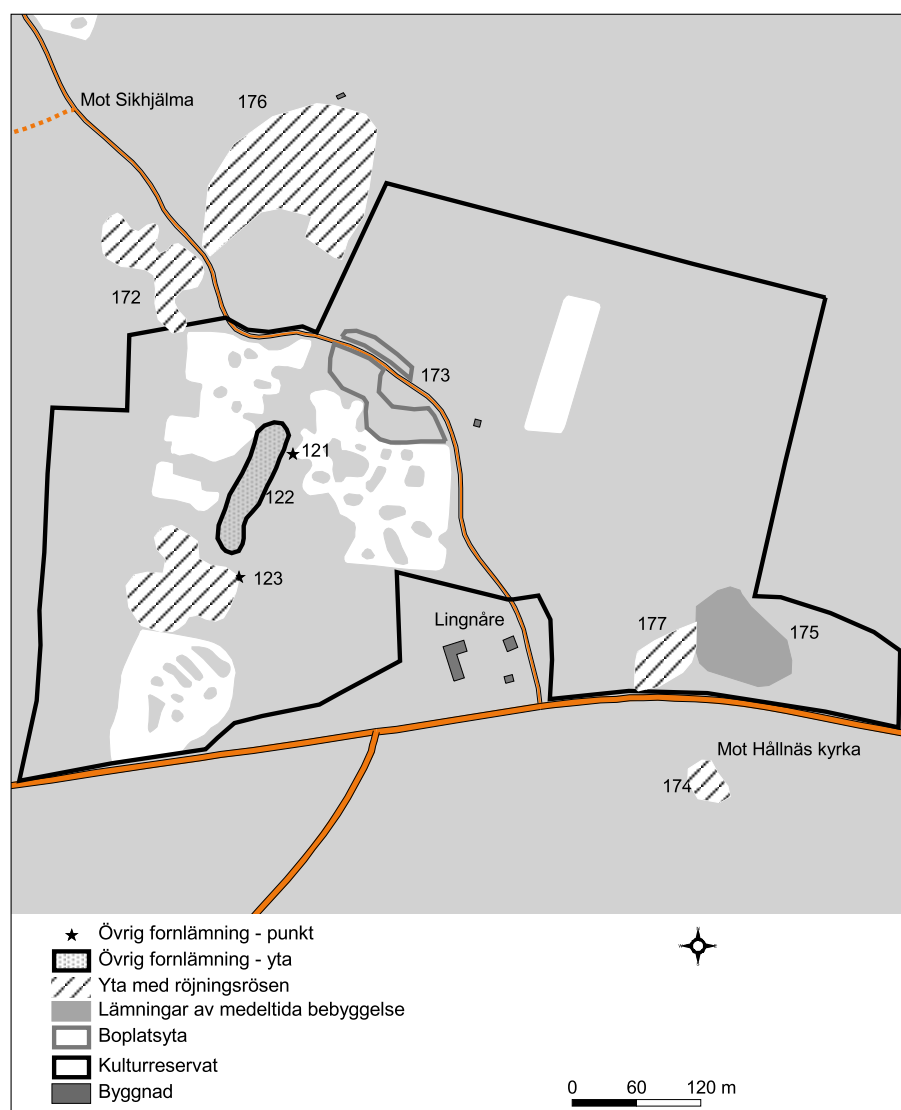
Figur 2. Karta över fornlämningar i Lingnåre efter Broberg 1990 (fig 27).

Undersökningsresultat

Undersökningen utfördes inom begränsade delar av Lingnåre kulturresevat samt inom vissa angränsande delar. Undersökningen omfattade dels en grävning- och karteringsinsats av lämningar av bebyggelse, samt dels inventering och kartering av odlingslämningar.

Undersökningens tyngdpunkt låg på platsen för den medeltida bebyggelsen. Inom denna karterades 3 husgrunder, 14 röjningsrösen etc. Vidare grävdes 4 mindre provgropar (1-4).

Tidigare har en arkeologisk undersökning gjorts inom den förmodade medeltida delen av Lingnåre, men med mycket begränsad omfattning (se Broberg 1990). Där ingick kartering av husgrunder och spisirösen, men däremot inte av röjningsrösen, stenhägnader eller röjda ytor.

Figur 3. Karta över Lingnåre med UM insatser 2010 vid det medeltida bebyggelseområdet Hållnäs 175, ytor med röjningsrösen 174, 177, samt 172, 176. Andra fornlämningar är gravfält 122, grav 123, runsten 121, boplatser 173, samt röjningsrösyta 171. Enstaka röjningsrösen är inte medtagna.

I grävningens insats ingick ett antal mindre provgropar spridda över området. Huvudinsatsen förlades till området öster om den aktuella ytan, där bl. a en källare och en brunn kom att bli föremål för undersökning. Fyndmaterial och ¹⁴C-dateringar har gett dateringar till medeltid.

Denna datering stöds av en avsaknad av vikingatida fynd. Den medeltida verksamheten vid platsen tockades upphöra ca 1350 (Broberg 1990 s. 64). Därtill har en kartering av äldre odlingslämningar som röjningsrösen, bland annat genomförts i närområdet under våren 2010 av Clas Tollin och Anders Wästfelt vid SLU.

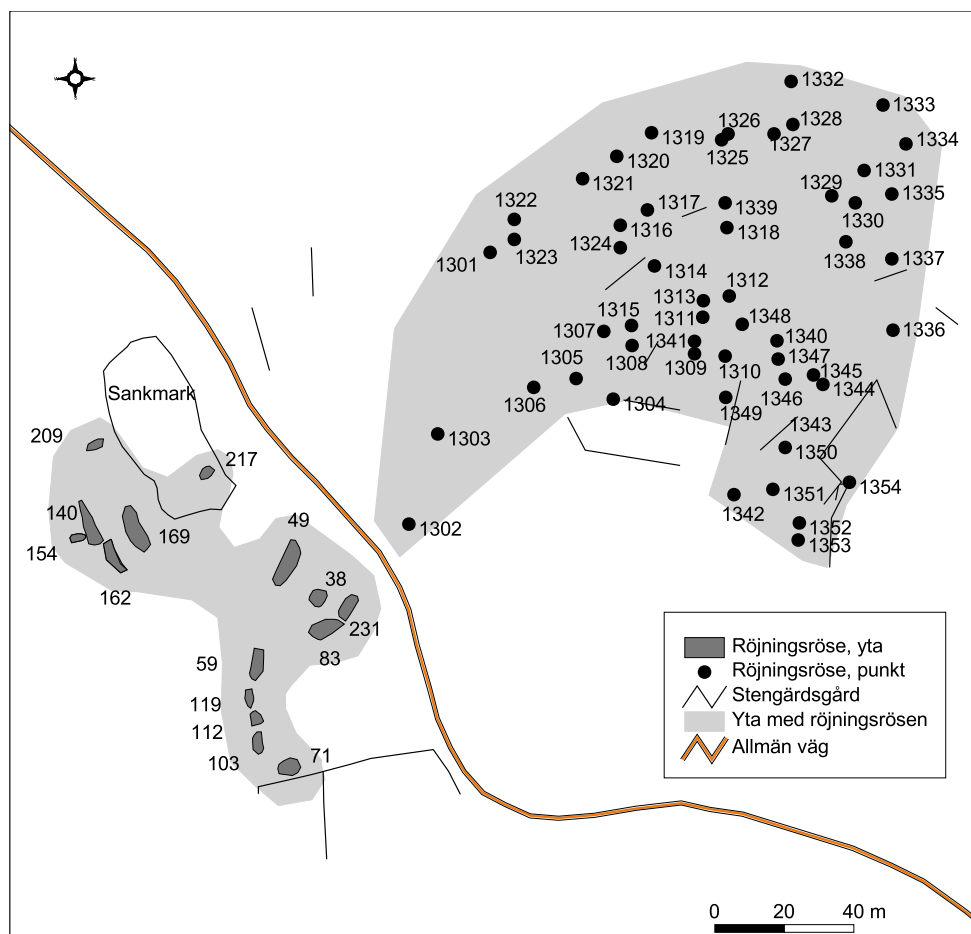
Det andra delmomentet med inventering och kartering omfattade två ytor, dels omkring bebyggelsen och dels nordväst om kulturresevatet. Vid den förra gällde det främst ytor väster och sydväst om läget för bebyggelsen, men också mindre ytor nordväst och söder om denna.

Inventering och kartering

Inventering och kartering genomfördes inom två områden, dels i anslutning till kulturresevatets sydöstra del med de medeltida lämningarna och dels nordväst om kulturresevatet.

Nordvästra området

Nordväst om kulturresevatet karterades två ytor inom fastigheten Ängvreta 2:8 med delvis varierande förutsättningar och genomförande. Väster om den befintliga vägen mellan Lingnåre och Ängvreta gällde karteringen lämningar på en yta där nästan alla träd hade avverkats. Öster om samma väg berörde ytan en gallrad skog. Den västra ytan omfattade ca en hektar och den östra två hektar. I den västra ytan var det möjligt att använda en GPRS för karteringen, vilket möjliggjorde inmätning av såväl ytor som punktobjekt. Inom den östra ytan med dess tätare vegetation användes en handhållen GPS, varför mätningen enbart omfattade punktobjekt, dvs. lämningarnas storlek kunde inte avspglas.

Figur 4. Plan över karterade ytor 172 och 176 med röjningsrösen mm. nordväst om kulturresevatet.

Västra ytan

Inom den västra ytan dokumenterades 15 röjningsrösen. De är 3-14 m stora och upp till 1 m höga. Merparten har en långsträckt form, men oregelbundna eller ovala finns också. Flera av röjningsrösen ligger på en svag höjdrygg som korsar den annars flacka ytan. Detta bör ligga bakom att många rösen har en långsträckt form, särskilt då de också har samma orientering som höjdryggen. Undantag är en grupp röjningsrösen i den sydöstra delen som ligger i flack mark, samt ett röjningsröse i öster som ligger i anslutning till en mindre sankmark. Lämningarna har i FMIS fått beteckningen Hållnäs 172.

En jämförelse med kartan för laga skiftet från 1857 och den häradsekonomska kartan från 1863-64 visar att höjdryggen med dess röjningsrösen sammanfaller med en smalt stråk med obrukad mark mellan två ångar.

Figur 5. Jämfört med häradsekonomska kartan från 1863-64 anslöt ytorna med röjningsrösen (vit linje) i norr till ångsmark medan de i söder låg i kanten av skogsmark. Ytan med den medeltida bebyggelsen (blå linje) låg invid den dåvarande landsvägen.

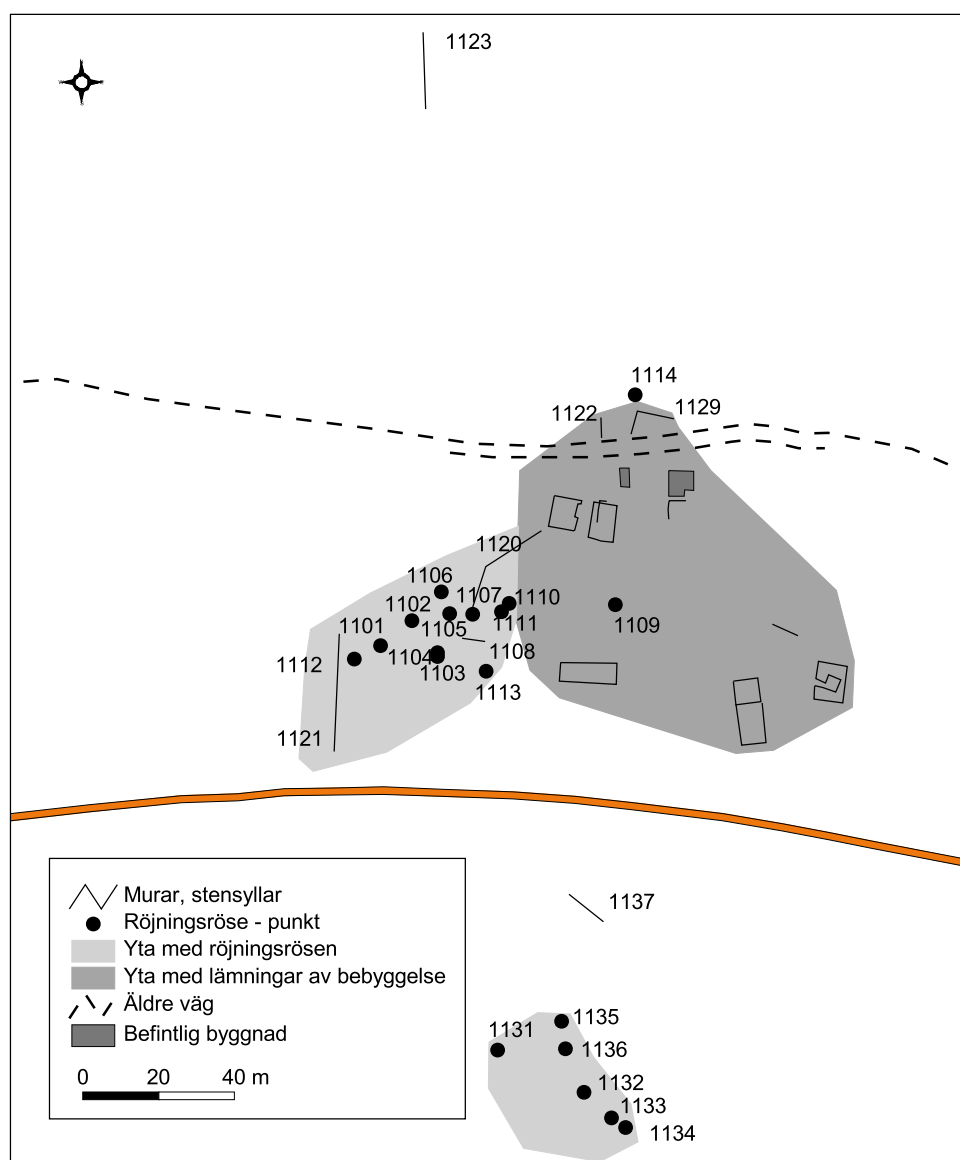
Östra ytan

Inom den östra ytan dokumenterades 54 röjningsrösen. De har varierad form där merparten är rundade, medan ett mindre antal är långsträckta eller oregelbundna. Storleken ligger ofta

omkring 5 m, varav några är något mindre, medan de långsträckta kan vara uppemot 10 m långa och 3-5 m breda. Höjden varierar också, men är vanligen omkring 0,5-0,7 m. Stenstorleken är oftast 0,3-1,0 m, men ibland kan block ingå. Särfall utgör några röjningsrösen i den norra delen som huvudsakligen bestod av block. De ligger också nära områdets norra gräns, där grova block från sentida odling är upplagda, varför de möjligen kan ha ett samband. Lämningarna inom ytan har i FMIS fått beteckningen Hållnäs 176.

Förutom röjningsrösen fanns också 13 murar. Merparten var omkring 10 m långa, men det fanns också vinklade murar. Ett särfall utgjorde murarna nr 1211, 1212 och 1213, som hade en komplicerad uppbyggnad i områdets södra del.

Åtminstone några av murarna (nr 1203, 1204, 1210) har avgränsat de åkrar som avbildas på kartorna över laga skiftet från 1857, häradsekonomiska kartan från 1863-64 och fortfarande brukades vid mitten av 1950-talet. De andra har oklar ålder. De karterade röjningsrösen ligger omedelbart öster om denna åkermark i ett område som på kartan över laga skiftet 1857 betecknades som äng.

Figur 6. Ytor med röjningsrösen (174, 177) och lämningar av bebyggelse (175) i söder.

Sydöstra området

I anslutning till de medeltida lämningarna i kulturresevatets sydöstra del karterades och inventerades ytor i skogsbevuxen mark. De utgjordes av lämningar väster och nordväst respektive söder om de medeltida lämningarna.

Längst i söder och på ca 130 m avstånd från de medeltida lämningarna finns en grupp om sex röjningsrösen (1131-1136) på höjden Rävberget. De markerar den norra avgränsningen av en röjd yta om ca 30x25 m. Mot söder finns närmast ett hak mot mer moränbunden terräng. I nordost ansluter de till en sänka som tidvis verkar vara fuktig att döma av vegetationen. Lämningarna har i FMIS fått beteckningen Hållnäs 174. Omkring 30 m norr om röjningsrösen finns en kort stenhägnad (1137). Enligt kartan över laga skiftet från 1857 låg lämningarna i mark som betecknades som äng, men enligt häradsekonomiska kartan från 1862-63 inom skogsbevuxen mark.

Väster och sydväst om de påträffade medeltida lämningarna har delvis överlappande karteringar gjorts av Upplandsmuseet och SLU. Området avgränsas i sydväst av en stenhägnad (1121), som sammanfaller med en fortsättning av den östra sidan av den fd. ängsmark som finns på den laga skifteskartan från 1857. Öster om denna hägnad finns minst tolv röjningsrösen (1101-1107, 1109-1113) av varierande storlek och form. Därtill finns två stenrader (1108, 1120) av lite olika längd och tydlighet, som sannolikt är rester av hägnader. Lämningarna inom ytan har i FMIS fått beteckningen Hållnäs 177.

Slutligen finns en stenrad eller terrasskant (1123) i slutningen omkring 120 m nordväst om de medeltida bebyggelselämningarna.

Enligt kartan över laga skiftet från 1857 betecknades både dessa ytor med röjningslämningar i mark som äng, medan däremot häradsekonomiska kartan från 1863-64 betecknade marken som skog.

Undersökning

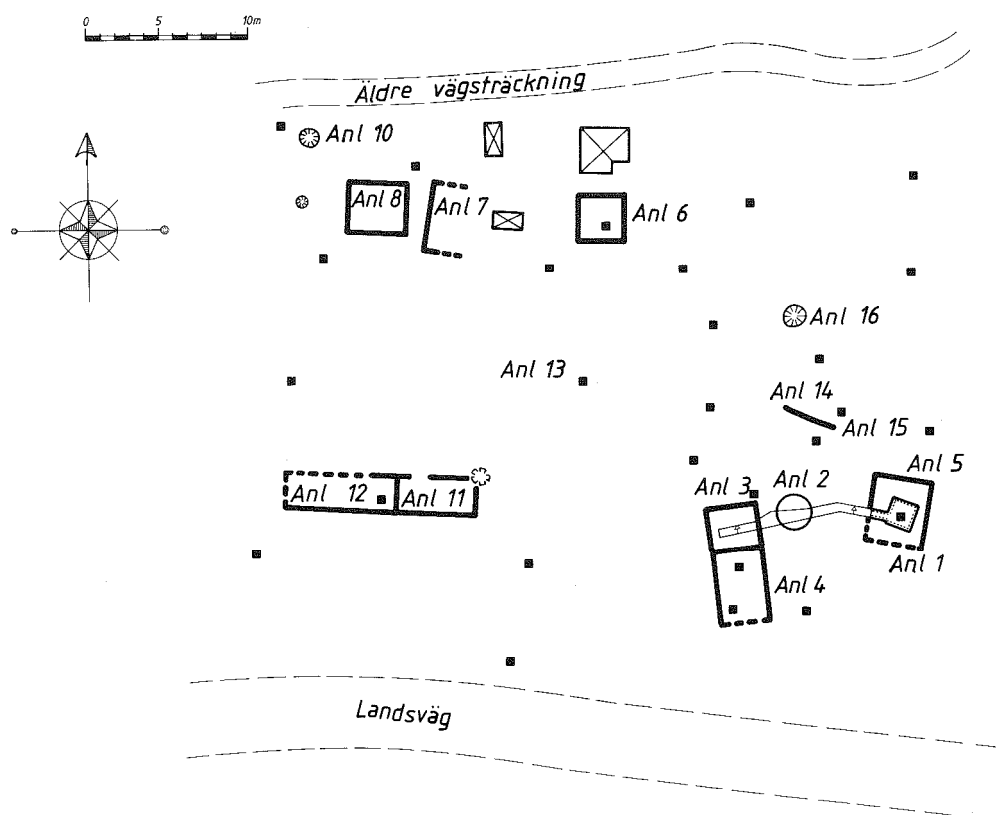
Området med de medeltida lämningarna är idag huvudsakligen beläget i en skogslänta. I denna finns ett fritidshus med ett tillhörande uthus som uppförts under 1970-tal eller tidigt 1980-tal.

Av äldre lämningar i området identifierades flera husgrunder vid undersökningen på 1980-talet. Omkring 14 husgrunder omtalas, varav nio återges på plan (se Broberg 1990 s 64). De återstående kan möjligen ligga söder om landsvägen. I den östra delen av området tolkades fyra husgrunder finnas och en brunn, medan fyra-fem husgrunder karterades i den västra delen, där också fritidshuset är beläget. Grävningssatsarna koncentrerades till den östra delen, bl.a. på grund av fritidshuset och de skador det bedömdes ha medfört på lämningarna. Inom den centrala och västra delen grävdes enbart mindre provgroppar (Broberg 1990 s 54ff).

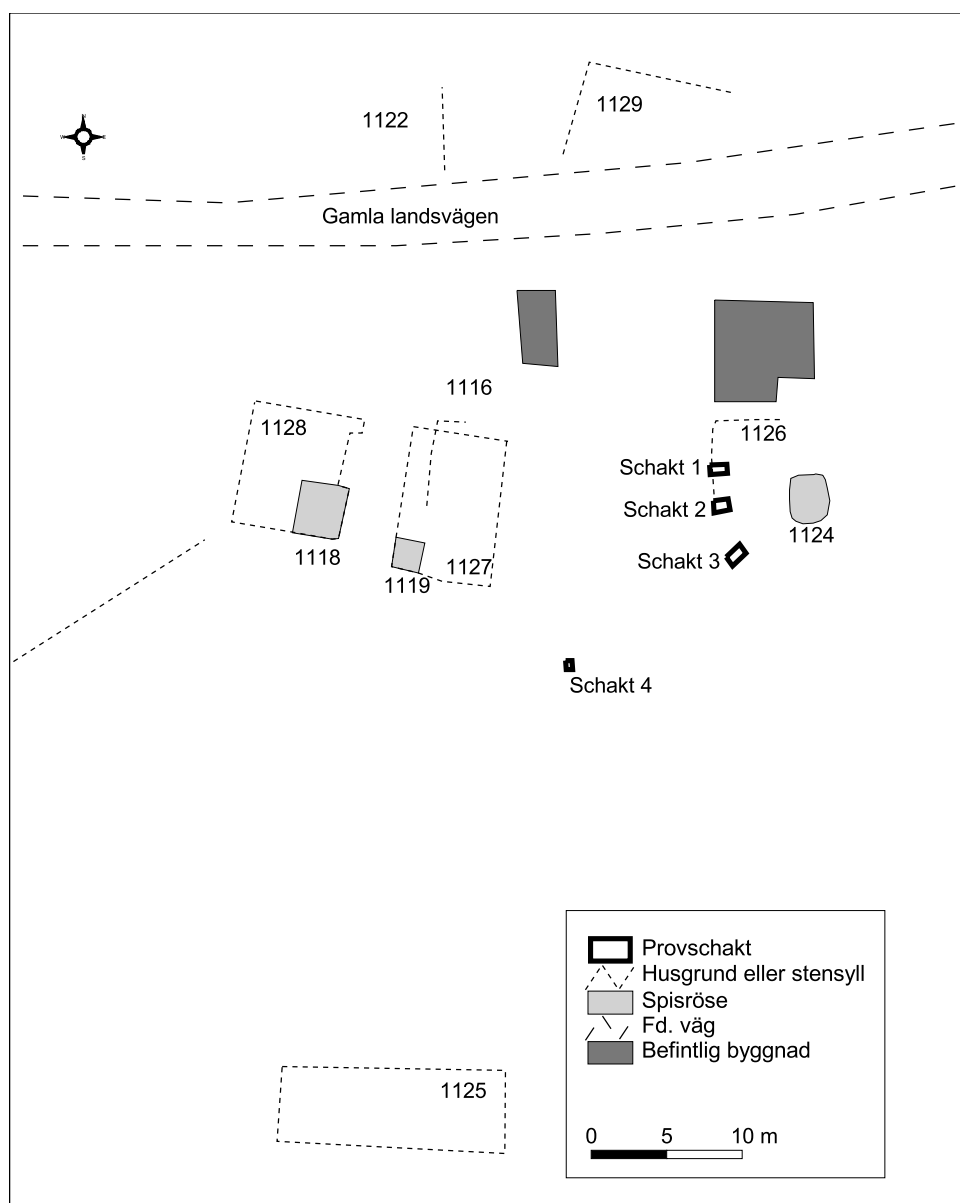
Av husgrunderna i den västra delen kunde merparten identifieras från den tidigare undersökningen (se Broberg 1990 s 54ff). Därtill kom ytterligare några lämningar som sannolikt tillhört bebyggelse. Lämningarna av bebyggelse har i FMIS fått beteckningen Hållnäs 175.

Id 2010	Id 1990
A1125	Anl 11/12
A1126	Anl 6
A1127	Anl 7
A1128	Anl 8

Figur 7. Husgrundernas beteckningar 1990 och 2010.

Figur 8. Karterade lämningar av bebyggelse, undersökningsschakt och provgroppar inom Hållnäs 175 (efter Broberg 1990 fig 29).

Figur 9. Plan över lämningar av bebyggelse och provschakt inom Hållnäs 175 karterade vid undersökningen 2010.

Hus 1125 bedömdes tidigare kunna vara ca 25 m lång och 5 m bred, men särskilt den västra delen (Anl 12) hade osäker utsträckning att döma av att den delvis är utritad med en streckad linje. Vid den förnyade granskningen bedömdes huset vara 15 m långt och 5 m brett med 0,3-0,5 m höga murar. Det motsvarar de östra och centrala delarna av den lämning som karterades av Broberg. Omedelbart väster om denna sluttade terrängen markant åt väster, vilket talar mot att huset kan ha fortsatt i denna riktning.

Anläggningen 1126 betecknas här som en terrass. Vid den tidigare undersökningen tolkades den som ett hus. Lämningen har markerade kanter mot väster och norr och i den östra delen finns en ca 2 m stor och 0,5 m hög förhöjning (1124) som är bevuxen med planterade växter. Sondring visade att förhöjningen innehåller sten och mörk jord, varför det möjligen skulle kunna vara ett spisröse. I den västra kanten av den terrassen grävdes tre grävda mindre ytor (Schakt 1-3). Dessa visade att det förekom sten, men relativt sparsamt och av relativt små dimensioner, 0,1-0,2 m stora. Det är därför mindre troligt att det rör sig om syllstenar. I schakt 3 påträffades däremot en stenpackning av ca 0,1 m stora stenar (1117). De tydliga kanterna i norr

och väster kan dessutom ha kommit till när fritidshuset byggdes, exempelvis verkar en avschaktning ner till berghäll ha gjorts när stugans grund anlades. Även den västra kanten kan ha påverkats i samband med bygget.

Figur 10. Stenpackningen A1117 i det kolrika kulturlagret i schakt 3. Foto: (fr. NV) Per Frölund.

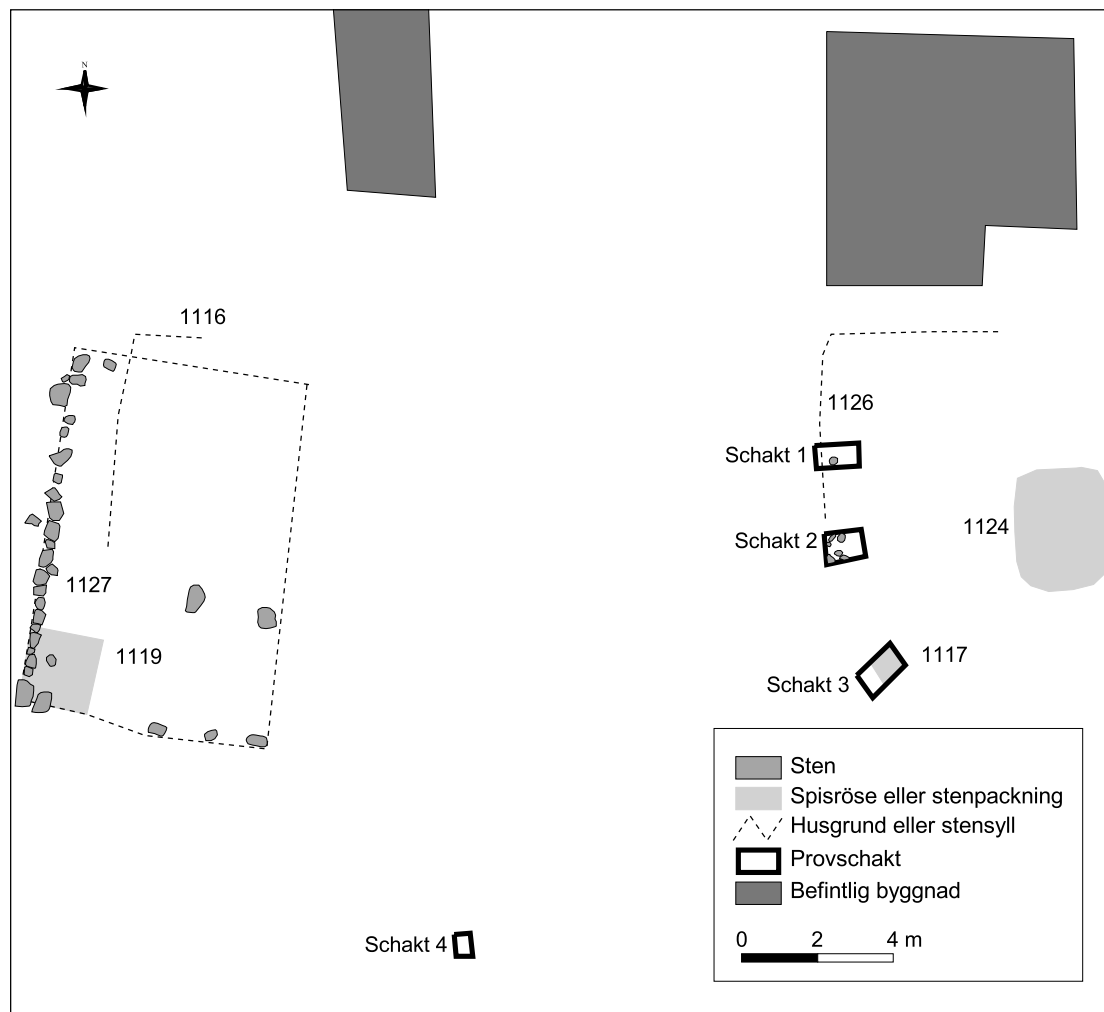
De tre schakten visade däremot att jordlagren delvis var mycket mörka och förutom sten innehöll både sot och kol. Därtill påträffades bränd lera, slagg och obrända ben.

Lämningen har därmed inte en entydig karaktär. Om det rör sig om lämning av bebyggelse har den inte haft en regelrätt stensyll, utan snarare stenpackning. Lämningen får därför tillsvidare snarast betecknas som en terrass. Dessutom är fynden av slagg svårförenliga med detta såvida det inte rör sig om en smedja.

Omkring 10 m väster om nr 1126 togs ytterligare en provgrop upp, schakt 4. Även i detta påträffades mörk sotig jord med rikliga inslag av träkol, samt fynd av bränd lera och slagg. Därtill visade sondering att detta lager sträckte sig 15-20 m söder om nr 1126. I detta område har dessutom glödska påträffats i en provgrop (Anläggning 13) vid den tidigare undersökningen (Broberg 1990 s 64).

Hus 1127 består av en syllstensrad i väster, men enbart enstaka stenar i söder. Dimensionerna av huset 1127 är utifrån de västra och södra sidorna troligen 9,5x6,5 m. Den södra halvan av syllstensraden i väster består av stenar med en flat sida uppåt, medan den norra delen består av mer oregelbundna stenar. Möjligen skulle detta kunna tyda på en rumsindelning i huset. Inne i huset lokaliserades några flata stenar. Syllstenarna i husgrundens sydvästra hörn är påfallande kraftiga. Vid hörnet finns det en ca 0,3 m hög förhöjning med ungefär 2 m sida, på vilket det växer ett träd. Eftersom påtagligt många stenar finns i förhöjningen utgör de troligen resterna av ett spisröse (1119). Vid rensning omkring stenarna påträffades rikligt med träkol i mörk, sotig jord. Husets södra sida är inte möjlig att urskilja i markytan, utan stenarna påträffades genom sondering. De var överlagrade av påfallande mörk och sotig jord. Markarbeten har skett i sen tid i detta område, eftersom plast låg direkt på en av stenarna. Den påfallande enhetliga och storbladiga markvegetation tydde därtill på att det kan ha använts som trädgårdsland för fritidshuset. I den mörka jorden fanns även enstaka fragment av tegelsten. Det

är dock oklart om denna har hamnat på platsen i samband med trädgårdsodling eller har ett samband med hus 1127.

Figur 11. Plan över husgrund 1127 med spisröse 1119 och terrass 1126 med spisröse 1124 samt provschakt.

Till detta kommer den 6 m långa och ca 0,5 m höga terrass av sten (1116) som ligger inom den norra delen av 1127. Av allt att döma är den av sentida ursprung, eftersom det fanns stora tomrum mellan stenarna. Därtill fanns enstaka fragment av tegelstenar i fyllningen. I likhet med fragmenten av tegelsten i det mörka lagret vid den södra väggen av hus 1127 är det oklart om tegelstenen har ett äldre ursprung eller är sentida. Möjligen kan terrassen ha anlagts av överskottsmassor från grävningen av den närläggna brunn som hörde till fritidshuset.

Omkring 2-3 m väster om detta hus finns grunden för hus 1128. Det har dimensionerna 8x8 m och markeras av ca 1 m breda och 0,5 m höga murar mot alla sidor utom i öster, där det istället enbart verkar finnas en enkel stenrad av ca 0,3 m höga stenar. I det sydöstra hörnet finns ett 3,5 m stort och upp till 1,0 m högt spisröse – 1118. Vid grävning av små provgropar av spadstorlek konstaterades att det bestod av rikligt med sten och mörk sotig jord. Till skillnad mot spisröset i hus 1127 fanns dock bara mycket fåtaliga fragment av träkol. Sondering visade också att det inte fanns någon motsvarighet till det mörka jordlager som fanns kring hus 1127 och terrassen 1126.

Figur 12. Husgrunden 1127 med dess påtagliga syllstensrad. Trädet till höger växer på spisröset 1119. I bakgrunden den sentida terrasseringen 1116. Foto: (fr. SV) Hans Göthberg.

Även norr om den gamla landsvägen påträffades lämningar av bebyggelse, nr 1122 och 1129. Den sistnämnda bestod av två stensyllar lagda i vinkel och var 6 respektive minst 9 m långa och 0,2 m höga samt bestod av 0,5-1,0 m stora stenar. De kan ha utgjort de västra och norra sidorna av ett hus. Dess södra sida skulle ha kunnat vara beläget på platsen för den gamla landsvägen, som är uppemot 5 m bred och därför kan ha breddats. Husets avgränsning i öster är dock diffus, men marken är där stenbunden.

Figur 13. Av husgrunden 1128 kan spisaröset 1118 anas som en buskbevuxen förhöjning. Till vänster husgrunden 1127. Foto: (fr. N) Hans Göthberg.

Parallellt med den västra syllstensraden och 8 m längre västerut finns stenraden 1122. Den är 6 m lång och 0,3 m hög samt består av 0,5-1,2 m stora stenar. Den kan möjligen vara spår av att hus 29 sträckt sig längre västerut. Det kan alternativt vara ytterligare en byggnad som inte har avsatt några andra spår.

Fynd

I schakt 2-4 påträffades fynd, vilka utgjordes av bränd lera, slagg, obrända ben och organiskt material (se Bilaga 2). Av dessa togs den brända leran och slaggen tillvara, medan benen återdeponerades.

Den brända leran var kraftigt bränd och magrad, varför den vid en första anblick kunde misstas för tegel. Ett fåtal uppvisade plana sidor och ett hade två plana sidor som möttes i ett rätvinkligt hörn. Ett fragment kan karaktäriseras som lerklining eftersom det har pinnavtryck. I schakt 2 och 4 påträffades fragment av slagg, varav det i det sistnämnda hade förglasad yta. Båda slaggfragmenten är magnetiska.

I schakt 2 och 3 påträffades också obrända ben, varav merparten ej tillvaratogs utan återdeponerades i schakten. Till det organiska materialet hör skal av hasselnöt och förkolnat frö i schakt 3.

Det fragment av tegel som påträffades i anslutning till hus 1127 och terrassen 1116 utgjordes av delar med bevarade sidor och hörn, men utan att längd eller bredd kunde fastställas. Fragmenten tillvaratogs ej. Tegelugnar med dateringar till senmedeltid på den uppländska landsbygden har påvisats vid Bålsta, Kättsta och Sommaränge skog (Franzén m fl 1996; Gustafsson m fl 2006; Schmidt Wikborg 2006). Dessutom har en begränsad användning av tegel påvisats även i mindre bebyggelser från medeltid, exempelvis vid Sandbro i Björklinge (Dutra Leivas & Hennius 2006). Det är därför inte uteslutet att de aktuella fragmenten av tegel kan ha ett medeltida ursprung.

Analyser

En vedartsanalys som gjordes av Thomas Bartholin, Scandinavian Dendro Dating, av träkol i spisiröset A1119 i hus 1127. Provet bestod av tall och hade en egenålder om maximalt 100 år. Analys av ¹⁴C vid Ångströmlaboratoriet, Uppsala universitet gav dateringen 1690-1920 AD, kalibrerat efter OxCal v3.10.

Lab-nr	Kontext	BP-värde	1 sigma	2 sigma
Ua-40590	A1119	73±30	1690-1730 AD	19,8%
			1810-1840 AD	14,2%
			1870-1920 AD	34,3%
			1690-1730 AD	24,8%
			1800-1930 AD	70,6%

Figur 14. ¹⁴C-tabell.

Tolkning och diskussion

Utifrån undersökningen kan tolkningen av den västra delen av det medeltida bebyggelseområdet både verifieras och nyanseras jämfört med slutsatserna från den tidigare undersökningen. Omfattningen av den nu utförda undersökningen är begränsad, men eftersom även den tidigare undersökningen endast omfattade ett antal spridda provgropar har den undersökta andelen ändå ökat. En stor skillnad gäller terrassen 1126 som tidigare tolkades som ett hus. Möjligen kan den ha haft en avvikande konstruktion eftersom ingen stensyll kunde identifieras, men däremot spridda stenar och en stenpackning. I det mycket mörka och kolrika kulturlagret påträffades både hårt bränd lera och enstaka bitar slagg. Detta lager med samma fyndinslag påträffades dessutom även i schakt 4 mellan terrassen 1126 och hus 1127. Det utgör därför i sig inte en indikation på ett hus.

Däremot kan förekomsten av den hårt brända leran och slaggen leda tankarna till verksamheter i samband med bearbetning av metall. Det kan jämföras med att glödska, slagg och kol påträffades söder om 1126 vid den tidigare undersökningen, vilket ledde till förslaget att en smedja varit belägen i området (Broberg 1990 s 64).

Formen för de två husgrunderna i väster bekräftades som rektangulärt (1127) respektive närmast kvadratisk (1128). Därtill lokaliserades ett spisaröset i det SV hörnet av 1127. Denna husgrund anslöt också till det kolrika kulturlagret, medan sondering inte visade något sådant omkring och i 1128. Även spisaröset i 1128 var påtagligt fattigt på kol. Dessa skillnader skulle kunna vara följderna av både olika konstruktion och funktion. Exempelvis kan 1128 ha haft ett inre trögolv, medan sådant saknades för 1127. Spisaröset och det kolrika kulturlagret i och invid nr 27 talar dock mot den tolkning av huset som en ekonomibyggnad som gjordes efter den tidigare undersökningen (Broberg 1990 s 64). Möjligen är det istället hus 1127 som är boningshuset, medan hus 1128 haft någon annan funktion, fast med eldstad.

I diskussionen om bebyggelsens struktur måste även ingå den avbildning som 1638 gjordes av Rhezelius (Rhezelius 1915-17 s 83). Den visar en rektangulär och en kvadratisk husgrund liggande tätt ihop (fig 15), vilket överensstämmer väl med hus 1127 och 1128. Ska man driva jämförelsen ännu längre, skulle de ugnar som omtalas av Rhezelius (Rhezelius 1915-17 s 84) hypotetiskt kunna kopplas samman med förekomsten av slagg och kraftigt bränd lera. Det skulle då kunna innebära att metallbearbetning skett i viss omfattning. Det anmärkningsvärda är då dess belägenhet inne bland bebyggelsen och inte i dess utkant, vilket annars är vanligt för de flesta bysmedjor. Möjligen kan man därför spekulera i en speciell funktion för bebyggelsen. Fynd av metallföremål av lite ovanlig karaktär på medeltida gårdar har påträffats, bl.a. vid Sommaränge i Viksta socken (Schmidt Wikborg 2006). Det är emellertid också en avspiegling av att relativt få undersökningar av medeltida gårdsbebyggelser på landsbygden har gjorts. Ytterligare en noterbar detalj är bebyggelsens kommunikationsmässigt gynnsamma placering invid den äldre sträckningen av landsvägen mot Hållnäs kyrka.

Lämningarna inom Hållnäs 175, tolkades efter den första undersökningen som två gårdar, vardera med ett mindre antal hus (Broberg 1990 s 64). Det förutsätter att husgrunderna är samtidigt med varandra och att de inte avlöst varandra. Några husgrunder uppvisade också spår som tolkades som ombyggnader, bl a flera golvnivåer (Broberg 1990 s 62). En alternativ tolkning av komplexet kan vara att det rör sig om en gård, eftersom området med husgrunderna inte är större än 100 m. Därtill finns vissa skillnader mellan de två grupperna av husgrunder, där den mest påtagliga är att en källare enbart kunnat påvisas i öster.

Hollnäs Sochn.

Figur 15. Lämningar vid Lingnåre på 1600-talet enligt Rhezelius. Till vänster en kvadratisk och en rektangulär husgrund, vilka har stora likheter med husgrund 1128 respektive 1127. Överst till höger fyra fundament till ugnar. Underst till höger brunn, källargrund och husgrund, vilka motsvarar lämningarna i områdets östra del. Teckning av J Rhezelius 1638. Efter Rhezelius 1915-17 fig 164.

Dateringen av kol från spisröset 1119 inom husgrunden 1127 ligger i 1600-1900-tal. Den visar därmed att verksamheter skett på platsen under sen tid och långt efter det att bebyggelsen övergivits. Med tanke på provets höga egenålder skulle det till och med kunna vara spår av eldning på platsen i samband med att fritidshuset uppfördes.

Från den tidigare undersökningen av bebyggelsen finns dateringar från 1000-/1100-tal fram till 1300-tal (Broberg 1990 s 64ff). Den har tolkats avlösa den vikingatida bebyggelsen Hållnäs 173 (Broberg 1990 s 67). En granskning av dateringarna från den sistnämnda bosättningen visar emellertid att det finns en datering som sträcker sig in i 1100-tal (se Broberg 1990 s. 65). Likaså finns en datering från samma tid från skikt under röjningsrösen, vilket är den yngsta dateringen från dessa (se Broberg 1990 s. 55). Detta skulle kunna tyda på att bosättningarna Hållnäs 173 och 175 kunnat existera parallellt åtminstone under 1100-talet.

Därtill kommer uppgiften från 1312 om att det fanns fem skattebetalande personer i Lingnåre (Dahlbäck m fl 1973 s 90). Den skulle kunna tala för att det funnits flera gårdar eller hushåll, dvs att Hållnäs 175 inte var den enda under denna tid.

Vad gäller bebyggelsens upphörande tolkades denna ha skett omkring 1350 (Broberg 1990 s. 64). Det verkar ha varit mycket påverkat av uppgiften från 1547 att Lingnåre varit övergiven i tvåhundra år (Dahlbäck m fl 1973 s 90). Det sammanfaller också med att digerdöden inträffade vid denna tid. Även om inget konkret underlag finns på platsen, kan man inte utesluta andra alternativ. En synpunkt är att uppgiften om 200 år är ett påfallande jämnt tal, varför det kanske snarare bör ses som en uppskattning än som en exakt uppgift. Därtill var pestepidemin 1350 bara den första och följdes av en flera andra under den senare delen av 1300-talet och början av 1400-talet. Möjligen kan en parallell också dras med Sommaränge, där bebyggelsen tolkats upphöra under den första halvan av 1400-talet (Schmidt Wikborg 2006 s 90f). Ett alternativ för Lingnåre är därför att bosättningen kan ha upphört under sent 1300-tal eller början av 1400-tal.

Till bebyggelsen ansluter i sydväst dessutom odlingsmark markerad av ett område med röjningsrösen och stenhägnader. På omkring 120-130 m avstånd finns ytterligare sådana lämningar i söder respektive nordväst. I vilken mån detta rumsliga förhållande också överensstämmer med ett en kronologisk samtidighet kan inte avgöras. Området med dessa lämningar ligger i stor utsträckning inom marker som betecknades som äng på kartan från 1857

över laga skiftet och häradsekonomiska kartan från 1863-64. En relik av detta är sannolikt att området sydväst om bebyggelseläget enligt den ekonomiska kartan från 1950-talet verkar vara påfallande öppen, och är ännu idag bevuxet med hassel.

Karteringarna av röjningsrösen och andra odlingslämningar nordväst om kulturreseptet visar den stora utsträckning som dessa lämningar haft. De ansluter rumsligt sett till det vikingatida boplatläget. Den stora utbredningen av röjningsröseområdena måste också ses ur en antikvarisk synvinkel. Inventeringarna och karteringarna under 2010 vid Lingnåre var riktade mot relativt begränsade områden, medan systematiska avsökningar av större områden inte utfördes. Det finns därför skäl att misstänka att omfattningen kan vara ännu större.

Med detta i åtanke kan man notera att röjningsrösenas kända utbredning rumsligt sett främst ansluter till det vikingatida bebyggelseläget. Vid första anblicken verkar lämningarna kring det kända medeltida läget ha mindre omfattning. Där är dock väsentligt mindre ytor inventerade, så situationen är i viss grad okänd och därför inte helt jämförbar. Även om omfattningen av ytor med röjningsrösen därför är dåligt känd, verkar det märkligt att bebyggelsen skulle ha övergivits först inom det område där mest arbete lagts ned på röjning.

Sammanfattning

Under september 2010 gjorde Upplandsmuseet smärre undersökningar vid Lingnåre i Hållnäs socken. De utgjordes av inventeringar och karteringar samt grävning av ett mindre antal provgropar vid platsen för den medeltida bebyggelsen.

Grävningarna genomfördes i den del av området med medeltida bebyggelse där enbart provgropar har grävts tidigare och där inga konkreta dateringar finns. Genom grävningarna var det möjligt att nyansera tolkningen något av lämningarna. Till dessa hör att båda husgrunderna längst i väster har spisrösen och att det östra ansluter till kulturlager, medan sådana saknas i det västra huset. En datering från det östra huset ligger i 1600-1900-tal och visar därmed sentida verksamheter på platsen, långt efter det att bebyggelsen övergivits. En annan av de som husgrunder utpekade lämningarna snarast betraktas som en terrass med stenpackningar och kulturlager. I dessa lager fanns slagg och kraftigt bränd lera, vilket leder tankarna till verksamheter med anknytning till bearbetning av metall.

Genom karteringarna konstaterades att både direkt intill det medeltida bebyggelseläget och på längre avstånd finns odlingslämningar med röjningsrösen och stenhägnader. Sådana är mer kända från det vikingatida bebyggelseläget, men även där har karteringarna visat att de har en betydligt större utbredning än vad som tidigare varit känt.

Referenser

Arkiv

Riksantikvarieämbetet, ATA
Hållnäs socken

Lantmäteriakter
Lantmäteristyrelsens arkiv
Hållnäs socken
Ängvreta
Storskifte 1785 B31-45:3

Lantmäterimyndigheten, Uppsala län
Hållnäs socken
Ängvreta
Laga skifte 1858 03-Hål-76

Häradsekonomska kartan. Lövsta tingslag 1863-64.

Litteratur

- Broberg, A.* 1990. Bönder och samhälle i statsbildningstid. En bebyggelsearkeologisk studie av agrarsamhället i Norra Roden 700-1350. Rapporter från Barknåre-projektet III. Upplands Fornminnesförenings Tidskrift 52. Uppsala.
- DMS.* 1972. Det Medeltida Sverige. Band 1 Uppland.: 1 Norra Roden. Dahlbäck, G., Jansson, B. & Westin, G.T. Dahlbäck, G. (red). KVHAA.
- Dahlbäck, G., Olsen, J., Rahmqvist, S. & Sporrang, U.* 1973. Lingnåre utjord. Exempel på medeltida regression. Fornvännen.
- Dutra Leivas, I. & Hennius, A.* 2006. Äldre järnålder och medeltida bebyggelse vid Sandbro. Undersökningar för väg 700. Arkeologi E4 Uppland. Upplandsmuseet Rapport 2006:01.
- Franzén, B-M., Göthberg, H. & Karlenby, L.* 1996. Bålsta och Brunna. Järnåldersbygd. Arkeologi på väg – undersökningar för E18. Riksantikvarieämbetet, UV-Uppsala Rapport 1996:11.
- Gustafsson, M., Dutra Leivas, I., Mattsson, Ö. & Olsson, R.* 2006. Kättsta – boplatser och gravar under 2 000 år. Undersökningar för E4. Upplandsmuseet, Rapport 2006:7.
- Rhezeliu, J.* 1915-17. Monumenta Uplandica. Reseanteckningar från åren 1635, 1636, 1638. Utgifna af C. M. Stenbock och O. Lundberg. Upplands Fornminnesförenings Tidskrift. Uppsala.
- Schmidt Wikborg, E.* 2006. Från gård och grund uppå Sommaränge Skog. Medeltida bebyggelse lämningar i Viksta socken, Uppland. Arkeologi E4 Uppland. SAU Skrifter 15. Uppsala.

Administrativa uppgifter

Plats: Ängvreta 1:12, 1:15, 2:8, Hållnäs 3:2, 3:4, Tierps kommun

Fornlämningsnummer: Gårdstomt Hållnäs 175, ytor med röjningsrösen 172, 174, 176, 177.

Fornlämningstyp: Gårds/bytomt, agrara lämningar

Undersökningstyp: Forskningsundersökning

Fältarbetsperiod: 8 – 13 september.

Koordinatsystem: RT90 25 gon V

Höjdsystem: RH 2000

Projektmedlemmar: Per Frölund (projektledare), Hans Göthberg.

Upplandsmuseets diarienummer: Ar-573-2010.

Upplandsmuseets projektnummer: 8367

Handläggare på länsstyrelsen i Uppsala län: Jan Helmer Gustafsson

Fynd: Förvaras i Upplandsmuseets föremålsmagasin i Morgongåva – inv nr UM 42598.

Arkivmaterial: Förvaras vid Upplandsmuseet.

Bilaga 1. Lista arkeologiska objekt

Id	Typ	Storlek	Höjd	Stenstorlek	Anmärkning
	Södra området				
1101	Röjningsröse	2,5x2 m	0,5 m	0,2-0,4 m	Svagt rektangulärt
1102	Röjningsröse	12x2-5 m	0,6 m	0,2-1,0 m	Limpformat, smalare i N
1103	Röjningsröse	4x2,5 m	0,3 m	0,2-1,0 m	Rundat
1104	Röjningsröse	2,5x2 m	0,3 m	0,1-1 m	Rundat, 2 m N 1103
1105	Röjningsröse	5x3 m	0,4 m	0,4-1 m	Oregelbundet, block i S, 1 m N 1104
1106	Röjningsröse	3x2 m	0,6 m	0,4-1 m	Oregelbundet, 4 m N 1105
1107	Röjningsröse	3x2 m	0,7 m		Rundat, 10 m SÖ 1106. Ev spisröse eller skräphög, tegel och slagg i ytan
1108	Stenrad	7 m l	0,4 m	0,5 m	Dubbelradig
1109	Röjningsröse	9x4 m	0,7 m	0,5-1,5 m	Oregelbundet
1110	Röjningsröse	3x3 m	0,3 m	0,3-1,0 m	Tresidigt, 5 m S Ö delen av 1120
1111	Röjningsröse	3x3 m	0,3 m	0,5-1,0 m	Oregelbundet,
1112	Röjningsröse	4x3 m	0,3 m	0,3-0,5 m	SV nr 1
1113	Röjningsröse	3x3 m	0,6 m	0,5-1,2 m	Gles packning
1114	Röjningsröse	4x4 m	0,5 m	0,4-1,0 m	I SÖ markfast block. 3 m N hus 1129
1116	Terrasskant	5,5x2 m	0,5 m	0,5-0,8 m	Över 1127
1117	Stenpackning				Del av 1126, i Schakt 3
1118	Spisröse	3,5x3 m	1,0 m	0,2-0,4 m	I SÖ hörnet av hus 1128
1119	Spisröse	2x2 m	0,3 m		I SV hörnet av hus 1127
1120	Stenrad	11+15 m l	0,3 m	0,5 m	Glest lagda stenar, börjar vid nr 1107 mot N, sedan mot Ö och hus 1128
1121	Stenhägnad	30 m l	0,4 m	0,3-0,6 m	Längs hägnaden finns små anhopningar av sten
1122	Stenrad	6 m l	0,3 m	0,5-1,2 m	8 m V hus 1129 och 7 m N uthus
1123	Terrasskant	20x3 m l	0,3 m	0,3-0,5 m	V om terrass en stenfri yta
1124	Spisröse	3x2,5 m	0,6 m		Inom terrass 1126
1125	Hus	15?x5 m	0,3 m		Anl 11-12(AB)
1126	Terrass	9x8 m	0,3 m		Anl 6(AB)
1127	Hus	9,5x6,5	0,3 m		Anl 7(AB)
1128	Hus	8x8 m	0,5 m		Anl 8(AB)
1129	Hus	6x9? m	0,2 m	0,5-1,0 m	Syllstensrad i V och N, oklar begränsning i Ö, ansluter i S till vägbank. V raden ligger 9 m N uthus.
1131	Röjningsröse	2 m	0,5 m	0,3 m	Rundat, övertorvat
1132	Röjningsröse	5x3 m	0,5 m	0,5-1,0 m	
1133	Röjningsröse	3x2 m	0,5 m	0,4-0,5 m	Fyrsidigt, 10 m SÖ 1132
1134	Röjningsröse	3,5x1,5-3 m	0,5 m	0,4-1,0 m	
1135	Röjningsröse	2,5 m	0,3 m	0,3-0,5 m	Rundat
1136	Röjningsröse	2 m	0,3 m	0,3-0,6 m	Rundat, 4 m S 1135
1137	Stenhägnad	9 m l	0,3 m	0,2-0,5 m	Dubbelradig

	Norra området				
1201	Mur	20 m l			
1202	Mur	15 m l			Dike på Ö sidan
1203	Mur	10+30 m l			Vinklad
1204	Mur	15 m l			
1205	Mur	10 m l			
1206	Mur	15 m l			
1207	Mur	10 m l			
1208	Mur	8 m l			
1209	Mur	10 m l			
1210	Mur	20 m l			
1211	Mur	15+5 m l			Ansluter till mur 1212 och röjningsröse 1354
1212	Mur	15+25+15 m l			Vinklad
1213	Mur	10 m l			Ansluter till mur 1212
1301	Röjningsröse				
1302	Röjningsröse				Avlångt
1303	Röjningsröse				
1304	Röjningsröse				
1305	Röjningsröse				
1306	Röjningsröse				Avlångt
1307	Röjningsröse				
1308	Röjningsröse				
1309	Röjningsröse				
1310	Röjningsröse				
1311	Röjningsröse				
1312	Röjningsröse				
1313	Röjningsröse				
1314	Röjningsröse				
1315	Röjningsröse				
1316	Röjningsröse				Avlångt
1317	Röjningsröse				
1318	Röjningsröse				
1319	Röjningsröse				
1320	Röjningsröse				
1321	Röjningsröse				Storblockigt
1322	Röjningsröse				Storblockigt
1323	Röjningsröse				Storblockigt
1324	Röjningsröse				
1325	Röjningsröse				
1326	Röjningsröse				
1327	Röjningsröse				
1328	Röjningsröse				
1329	Röjningsröse				
1330	Röjningsröse				
1331	Röjningsröse				Avlångt
1332	Röjningsröse				
1333	Röjningsröse				
1334	Röjningsröse				

1335	Röjningsröse				
1336	Röjningsröse				
1337	Röjningsröse				
1338	Röjningsröse				
1339	Röjningsröse				
1340	Röjningsröse				
1341	Röjningsröse				
1342	Röjningsröse				Avlångt
1343	Röjningsröse				Avlångt
1344	Röjningsröse				Avlångt
1345	Röjningsröse				
1346	Röjningsröse				Avlångt
1347	Röjningsröse				
1348	Röjningsröse				
1349	Röjningsröse				
1350	Röjningsröse				
1351	Röjningsröse				
1352	Röjningsröse				
1353	Röjningsröse				
1354	Röjningsröse				

Bilaga 2. Lista fynd

F	Id	Sakord	Material	Vikt (g)	Antal	Anmärkning
1	Schakt 2	Bränd lera	Lera	14	4	Kraftigt bränd
2	Schakt 2	Slagg	Slagg	53	1	
3	Schakt 3	Bränd lera	Lera	120	16	Kraftigt bränd
4	Schakt 3	Bränd lera	Lera	33	1	Plana sidor m hörn
5	Schakt 3	Obränt ben	Ben	4	2	
6	Schakt 3	Organiskt	Skal	1	1	Hasselnöt
7	Schakt 4	Bränd lera	Lera	3	1	
8	Schakt 4	Lerklining	Lera	12	1	Pinnavtryck
9	Schakt 4	Slagg	Slagg	44	1	Förglasad
10	Schakt 3	Organiskt	Frö	1	1	Frö